

Sahel’de Soğuk Kaos: Gölge Egemenlik, Kaynak Güvenlikleşmesi ve Yeni Bağımlılık İlişkileri

Yavuz Kaya

Öz

Bu makale, Mali, Burkina Faso, Nijer ve Çad hattını Sahel’de kalıcılaşan güvenlik krizinin dört işlevsel düğümü olarak incelemektedir. Makalenin temel iddiası, Sahel’in geçici bir terör krizi olarak değil; zayıf devlet kapasitesi, gölge egemenlik, kaynak güvenlikleşmesi ve dış aktör bağımlılığının birlikte ürettiği kalıcı bir Soğuk Kaos güvenlik rejimi olarak kavramsallaştırılması gerektiğidir. Soğuk Kaos burada açıklayıcı bir metafor değil, belirsizliğin yönetim biçimine dönüştüğü durumları analiz eden orta seviye bir analitik çerçeve olarak kullanılmaktadır. Makale, Mali, Burkina Faso ve Nijer’i benzer sistemler karşılaştırması içinde; Çad’ı ise aynı bölgesel baskılara maruz kalmasına rağmen kurumsal kopuşu farklı biçimde yöneten farklılaşan vaka olarak ele almaktadır. Bu yöntemsel tercih, aynı kriz dinamiklerinin neden bazı vakalarda AES tipi kurumsal ayrışma, bazı vakalarda ise tampon devlet kırılabilirliği ürettiğini açıklamaya imkân tanımaktadır. Çalışma, Sahel literatüründeki terör, darbe, insani kriz, dış aktör rekabeti ve kaynak jeopolitiği tartışmalarını tekil başlıklar olmaktan çıkarak bunları kalıcı belirsizlik rejimi içinde birbirine bağlamaktadır. Bulgular, Sahel’de silahlı grupların yalnızca şiddet üreten aktörler olmadığını; vergi, geçiş kontrolü, yerel uyumsuzluk düzenleme ve kaçakçılık ağlarına erişim üzerinden devletimsi otorite pratikleri geliştirdiğini işaret etmektedir. Fransa sonrası egemenlik söylemi ise otomatik bağımsızlık üretmemekte; Rusya merkezli güvenlik bağımlılığı ve Çin merkezli lojistik-kaynak bağımlılığı gibi işlemsel ortaklık biçimlerine alan açmaktadır. Türkiye bölümü, orta ölçekli aktörlerin güvenlik-kalkınma dengesini kurma kapasitesini eleştirel-realist bir çerçevede tartışmakta ve savunma sanayii görünürlüğünün kalkınma araçlarını gölgelemesi hâlinde güvenlikleşme tuzağı riski doğurabileceğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler

Sahel; Soğuk Kaos; gölge egemenlik; kaynak güvenlikleşmesi; yeni bağımlılık ilişkileri; Mali; Burkina Faso; Nijer; Çad; Türkiye-Afrika ilişkileri.

Abstract

This article examines the Mali-Burkina Faso-Niger-Chad corridor as four functional nodes of the enduring security crisis in the Sahel. Its central argument is that the Sahel should not be understood merely as a temporary terrorism crisis, but as a Cold Chaos security regime

generated by weak state capacity, shadow sovereignty, resource securitization, and external dependency. Cold Chaos is not used here as a metaphor but as a middle-range analytical framework for explaining how uncertainty becomes a durable mode of governance. The article treats Mali, Burkina Faso, and Niger through a most-similar systems logic while approaching Chad as a deviant case: it is exposed to comparable regional pressures but has not produced the same type of institutional rupture associated with the Alliance of Sahel States. This design makes it possible to ask why similar pressures generate institutional exit in some cases and buffer-state fragility in another. The article contributes to Sahel studies by linking terrorism, coups, humanitarian stress, external rivalry, and resource geopolitics within a single mechanism of durable uncertainty. It argues that armed groups in the Sahel are not only violence-producing actors; in certain areas they develop state-like practices through taxation, road control, dispute regulation, and access to illicit economies. The post-French sovereignty discourse, however, does not automatically produce strategic autonomy. Instead, it opens the space for transactional dependency: Russian-style regime-security dependency and Chinese-style logistical and resource-based dependency operate through distinct mechanisms. The final section analyzes Turkey as a middle-power case and argues that its multidimensional presence may become analytically significant only if security cooperation does not overshadow development, education, and institutional-capacity instruments.

Keywords

Sahel; Cold Chaos; shadow sovereignty; resource securitization; new dependencies; Mali; Burkina Faso; Niger; Chad; Turkish foreign policy.

1. Giriş

Sahel, son on yılda uluslararası güvenlik çalışmalarının en yoğun tartışılan bölgelerinden biri hâline gelmiştir. Mali’de 2012’de başlayan kriz, zamanla Burkina Faso ve Nijer’e yayılan bir cihatçı isyan alanı, askerî darbeler dizisi, Fransa sonrası nüfuz krizi, Rusya’nın güvenlik ortaklığı modeli, Çin’in kaynak ve altyapı diplomasisi, ABD’nin üs merkezli yeniden konumlanması ve Avrupa’nın göç-güvenlik kaygılarıyla iç içe geçen çok katmanlı bir güvenlik problemine dönüşmüştür (ACLED, 2026; Chatham House, 2025; Council on Foreign Relations, 2026). OCHA’nın 2025 Sahel değerlendirmesi, 31,3 milyon kişinin insani yardım ve koruma hizmetlerine ihtiyaç duyduğunu; UNHCR’nin 31 Mart 2026 verileri ise merkezi Sahel, Çad ve Moritanya bağlamında yaklaşık 4,98 milyon zorla yerinden edilmiş veya geri dönen kişi bulunduğunu işaret etmektedir (OCHA, 2025; UNHCR, 2026). Bu

veriler, Sahel'deki krizin yalnızca askerî şiddet veya terör sorunu olarak kavranamayacağını işaret etmektedir.

Mevcut literatür Sahel'i çoğu zaman beş ana başlık altında açıklamaktadır: terör ve şiddet yanlısı aşırılık, kırılğan devlet kapasitesi, askerî darbeler, dış müdahaleler ve kaynak rekabeti. Bu literatür her bir başlıkta önemli açıklama gücü üretmektedir. Bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımı, Mali, Burkina Faso, Nijer ve Çad hattındaki tehditlerin sınır aşan niteliğini kavramayı mümkün kılar (Buzan & Wæver, 2003). Subaltern realism, zayıf devletlerin güvenlik kaygılarını Batı merkezli tehdit öncelikleri yerine devlet inşası, rejim güvenliği ve iç egemenlik sorunları üzerinden okumaya imkân tanır (Ayoob, 1995). Gölge egemenlik ve savaş ekonomisi literatürü, devlet dışı aktörlerin yalnızca şiddet üreten örgütler değil, alternatif otorite ve gelir ağları kuran aktörler olduğunu işaret eder (Le Billon, 2001; Reno, 1998). Ancak bu yaklaşımlar Sahel'deki çoklu krizleri çoğu zaman birbirine paralel fakat ayrı açıklama katmanları olarak ele almaktadır.

Bu makale, söz konusu açıklama katmanlarını Soğuk Kaos kavramı etrafında birleştirmektedir. Makalenin ana tezi şudur: Sahel, geçici bir terör krizi değil; zayıf devlet kapasitesi, gölge egemenlik, kaynak güvenlikleşmesi ve dış aktör bağımlılığı tarafından üretilen kalıcı bir Soğuk Kaos güvenlik rejimidir. Bu rejimde belirsizlik yalnızca krizlerin sonucu değildir; belirli aktörlerin meşruiyet, güvenlik tedariki, kaynak erişimi, yerel otorite ve dış pazarlık üretmek için içinde hareket ettiği, kimi zaman da sürdürülmesinden fayda sağladığı bir yönetim ortamına dönüşmektedir. Bu nedenle Soğuk Kaos, Mary Kaldor'un yeni savaşlar yaklaşımındaki aktör çoğulluğu ve şiddet ekonomileri tartışmasından yararlanmakla birlikte, ondan farklı olarak belirsizliğin yalnızca savaş biçimi değil, süreklileşen bir güvenlik-yönetişim düzeni hâline gelişini merkeze alır (Kaldor, 2012).

Makalenin katkısı üç düzeydedir. İlk olarak, Sahel literatüründe çoğu zaman ayrı ayrı ele alınan terör, kaynak rekabeti, dış aktör nüfuzu ve devlet kapasitesi krizini tek bir kalıcı belirsizlik rejimi içinde kavramsallaştırır. İkinci olarak, Soğuk Kaos'u kırılğan devlet, hibrit savaş, kalıcı olağanüstü hâl ve bölgesel güvenlik kompleksi literatürlerinden ayrıştırarak orta seviye bir analitik çerçeve olarak konumlandırır. Üçüncü olarak, Mali, Burkina Faso ve Nijer'i benzer sistemler mantığıyla; Çad'ı ise farklılaşan vaka olarak karşılaştırarak aynı baskıların neden farklı kurumsal sonuçlar ürettiğini tartışır.

Bu tartışma, DeNormasyon kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. DeNormasyon, uluslararası normların yalnızca ihlal edilmesi değil, ihlalin giderek olağan, pazarlık edilebilir ve yönetilebilir siyasal pratiğe dönüşmesi anlamına gelir (Kaya, 2026). Bu açıdan Soğuk

Kaos, DeNormasyon'un bölgesel-operasyonel çıktısı olarak okunabilir: norm aşınması küresel düzeyde kuralları gevşetirken, Sahel'de askerî darbelerin normalleşmesi, bölgesel örgüt üyeliğinden kopuşun egemenlik diliyle meşrulaştırılması, insani krizlerin süreklileşmesi ve hesap verebilirliği zayıf güvenlik ortaklıklarının yayılması somut yönetim pratiklerine dönüşmektedir. Bu nedenle makale Sahel'i çevresel bir Afrika krizi olarak değil, uluslararası düzenin normatif, güvenlik ve kaynak temelli dönüşümlerinin yoğunlaştığı bir sınama alanı olarak ele almaktadır.

1.1. Katkı Beyanı: Literatürde Eksik Olan Ne?

Bu makalenin ilk üç sayfada netleştirdiği katkı, Sahel'i tekil kriz başlıklarının toplamı olmaktan çıkarak mekanizma düzeyinde yeniden okumaktır. Literatürde terör analizi örgütlerin yayılma kapasitesini; kırılğan devlet literatürü kurumsal kapasite eksikliğini; kaynak jeopolitiği çalışmaları maden ve enerji alanlarının stratejik değerini; dış aktör literatürü ise Fransa, Rusya, Çin, ABD ve Türkiye gibi aktörlerin araçlarını açıklamaktadır. Eksik kalan nokta, bu başlıkların neden aynı anda ve birbirini besleyerek kalıcı belirsizlik rejimi ürettiğidir. Soğuk Kaos bu boşluğu doldurur: krizi tekil neden-sonuç zinciriyle değil, geri beslemeli mekanizmalarla açıklar.

Bu olmadan Sahel çoğu zaman iki eksik biçimde okunur. Birinci eksik okuma, bölgeyi esasen terörle mücadele dosyasına indirger. Bu durumda devlet kapasitesi, yerel meşruiyet, kaynak ekonomisi ve dış bağımlılık ikincil değişkenlere dönüşür. İkinci eksik okuma, Fransa sonrası dönemi otomatik bağımsızlaşma veya yeni-sömürgeci ikame olarak iki uçtan birine sıkıştırır. Oysa Sahel'de yerel rejimler dış aktörleri araçsallaştırırken, dış aktörler de rejim güvenliği, kaynak erişimi ve lojistik hatlar üzerinden belirsizliği kullanmaktadır. Makale bu çift yönlü araçsallaştırmayı Soğuk Kaos'un merkezine yerleştirir.

Bu katkı kavramın sınırsız genişletilmesi anlamına gelmez; Soğuk Kaos, kapasite erozyonu, gölge otorite, kaynak/koridor güvenlikleşmesi ve dış aktör bağımlılığı birbirini beslediğinde analitik olarak işler.

2. Literatürde Boşluk ve Soğuk Kaos'un Teorik Konumu

Soğuk Kaos'un teorik değeri, onu mevcut kavramların yerine ikame etmekten değil, bu kavramların tek başına açıklamakta zorlandığı birleşik mekanizmayı görünür kılmasından kaynaklanır. Kırılğan devlet literatürü, devlet kapasitesinin zayıflığını ve kamusal hizmetlerin sınırlılığını açıklar; ancak dış aktör bağımlılığı, kaynak güvenlikleşmesi ve gölge egemenliğin birlikte nasıl kalıcı bir yönetim ortamı ürettiğini her zaman merkeze almaz (OECD, 2025).

Hibrit savaş literatürü, savaş araçlarının çeşitlenmesine ve gri alan taktiklerine dikkat çeker; fakat Sahel'deki temel sorun yalnızca araçların hibritleşmesi değil, belirsizliğin kurumsal, ekonomik ve toplumsal süreklilik kazanmasıdır (Hoffman, 2007). Kaldor'un yeni savaşlar yaklaşımı aktör çoğulluğu, kimlik siyaseti ve şiddet ekonomileri bakımından yararlı bir zemin sunar; ancak Soğuk Kaos'un farklılaştırıcı unsuru, bu çoğulluğun belirli koşullarda aktörler tarafından sürdürülebilir bir belirsizlik-yönetişim ortamına dönüştürülmesini açıklamasıdır (Kaldor, 2012). Kalıcı olağanüstü hâl literatürü ise istisna rejimlerinin normalleşmesini açıklar; Sahel'deki mesele yalnızca devletin hukuku askıya alması değil, devlet dışı aktörlerin ve dış ortakların da belirsizlikten yararlanan parçalı düzenler üretmesidir (Agamben, 2005; Fassin & Pandolfi, 2010).

Bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımı ise Sahel için açıklayıcı bir zemin sunar. Mali'deki krizin Burkina Faso ve Nijer'e yayılması, Çad Gölü Havzası'nın Nijerya, Kamerun, Nijer ve Çad'ı aynı güvenlik alanında birleştirmesi ve Liptako-Gourma üçgeninin sınır aşan şiddetin düğüm noktası hâline gelmesi, güvenlik tehditlerinin ulusal sınırlara hapsedilemeyeceğini işaret etmektedir (Buzan & Wæver, 2003; Council on Foreign Relations, 2026). Ancak bu yaklaşım, bölgesel karşılıklı bağımlılıkları açıklarken, belirsizliğin nasıl aktörlerin pazarlık ve yönetim ortamına dönüştüğünü tek başına açıklamakta sınırlı kalabilir. Soğuk Kaos bu boşluğa yerleşir.

Bu makalede Soğuk Kaos, devlet kapasitesi erozyonu, gölge egemenlik, kaynak güvenlikleşmesi ve dış aktör bağımlılığının birleşerek belirsizliği geçici kriz olmaktan çıkarıp kalıcı bir güvenlik-yönetişim rejimine dönüştürdüğü orta seviye analitik çerçeve olarak tanımlanmaktadır. Buradaki *differentia specifica*, belirsizliğin yalnızca pasif bir sonuç değil, bazı aktörler için işlevsel bir yönetim ve pazarlık ortamına dönüşmesidir. Cihatçı gruplar bu ortamda geçiş, vergi ve yerel düzen pratikleri kurabilir; askerî rejimler egemenlik söylemiyle iç meşruiyet üretebilir; dış aktörler güvenlik, altyapı veya kaynak erişimi üzerinden nüfuz alanı açabilir. Bu nedenle Soğuk Kaos, Buzan ve Wæver'in bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımının, Reno'nun gayriresmî iktidar ağları analizinin, Le Billon'un kaynak-çatışma literatürünün ya da Kaldor'un yeni savaşlar çerçevesinin yeniden adlandırılmış toplamı değildir. Bu literatürlerden beslenir; fakat katkısı, ayrı mekanizmaların Sahel'de kalıcı belirsizlik rejimi üretmesini tek açıklama düzeyinde birleştirmesidir.

Soğuk Kaos'un orta seviye niteliği özellikle dikkate değerdir. Kavram, bütün uluslararası sistemi açıklayan geniş kapsamlı bir teori değildir. Aynı zamanda yalnızca betimleyici bir metafor da değildir. Belirli ampirik koşullarda gözlemlenebilir: devletin başkent dışı otorite

kaybı, silahlı grupların devletimsi pratikler geliştirmesi, stratejik kaynakların güvenlikleştirilmesi, dış aktörlerin rejim güvenliği veya altyapı-kredi ilişkileri üzerinden nüfuz üretmesi ve bölgesel kurumların krizi yönetmekte yetersiz kalması. Bu koşullar bir araya geldiğinde kriz, geçici acil durum olmaktan çıkar; yönetilen, pazarlık edilen ve bazı aktörler için fayda üreten kalıcı belirsizlik alanına dönüşür.

Subaltern realism bu çerçeveye ek bir açıklama zemini sağlar. Ayoob'a göre Üçüncü Dünya devletlerinin güvenlik sorunları yalnızca dış tehditlerle değil, devlet inşasının tamamlanmamışlığı, iç meşruiyet sorunları ve rejim güvenliği kaygılarıyla bağlantılıdır (Ayoob, 1995). Sahel'de askerî rejimlerin egemenlik söylemini öne çıkarırken aynı anda yeni güvenlik ortaklıklarına yönelmesi bu açıdan çelişki değil, devlet inşası krizinin dışavurumudur. Bu nedenle Soğuk Kaos, Sahel devletlerini yalnızca başarısızlık nesnesi olarak değil, sınırlı kapasite içinde hayatta kalma, pazarlık ve dış destek arama stratejileri geliştiren aktörler olarak ele alır.

2.1. Farklılaştırıcı Unsur: Soğuk Kaos Ne Değildir?

Soğuk Kaos'u kuramsal olarak kullanılabilir kılmak için ne olmadığını açıkça belirtmek gerekir. Kavram, hibrit savaşın eř anlamlısı değildir; çünkü hibrit savaş daha çok araç ve taktik çeşitliliğine odaklanırken, Soğuk Kaos belirsizliğin kurumsal, toplumsal ve ekonomik sürekliliğine odaklanır. Kırılgan devlet kavramının eř anlamlısı da değildir; çünkü kırılganlık devlet kapasitesinin zayıflığını açıklar, fakat bu zayıflığın dış aktör bağımlılığı, kaynak güvenlikleşmesi ve gölge egemenlikle nasıl kalıcı rejime dönüştüğünü tek başına açıklamaz. Kalıcı olağanüstü hâl literatürüyle de sınırlı değildir; çünkü Sahel'de olağanüstülük yalnızca devlet eliyle değil, silahlı gruplar, dış güvenlik sağlayıcıları ve kaçakçılık ekonomileriyle de üretilmektedir.

Bu ayırım, kuramsal konumlandırma açısından kritik bir soruyu yanıtlar: Soğuk Kaos mevcut kavramların yeniden paketlenmiş hâli değildir. Onun özgün yönü, farklı literatürlerin ayrı ayrı gördüğü süreçleri tek bir kalıcı belirsizlik mekanizması içinde ilişkilendirmesidir. Bölgesel güvenlik kompleksi tehditlerin sınır aşan karakterini, kırılgan devlet literatürü kapasite sorununu, kaynak çatışması literatürü ekonomik boyutu, yeni savaşlar literatürü aktör çeşitliliğini açıklar (Buzan & Wæver, 2003; Kaldor, 2012; Le Billon, 2001; OECD, 2025). Soğuk Kaos ise bu boyutların bir araya gelerek aktörler açısından sürdürülebilir, pazarlık edilebilir ve kimi zaman fayda sağlayan bir güvenlik-yönetişim ortamı üretmesini analiz eder.

3. Yöntem: Benzer Sistemler, Farklılaşan Vaka ve Süreç İzleme

Makale, karşılaştırmalı vaka analizi ve süreç izleme yöntemlerini birlikte kullanmaktadır. Vaka seçimi iki katmanlıdır. Mali, Burkina Faso ve Nijer, benzer sistemler tasarımı mantığıyla ele alınmaktadır. Üç ülke de merkezi Sahel hattında yer almakta, cihatçı şiddetten yoğun biçimde etkilenmekte, askerî darbe sonrası yönetimlerle idare edilmekte, Fransa karşıtı egemenlik söylemini kullanmakta, AES içinde kurumsal ayrışma üretmekte ve dış güvenlik ortaklıklarını yeniden yapılandırmaktadır. Bu benzerlikler, aynı kriz baskılarının farklı ülke bağlamlarında hangi ortak mekanizmaları ürettiğini incelemek için elverişlidir.

Çad ise farklılaşan vaka olarak ele alınmaktadır. Çad, Sahel güvenlik kompleksinin dışında değildir; aksine Sudan, Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad Gölü Havzası bağlantıları nedeniyle bölgenin doğu tamponudur. Buna rağmen Mali, Burkina Faso ve Nijer’de görülen AES tipi kurumsal kopuşu aynı biçimde üretmemiştir. Bu durum, makalenin ana yönetsel sorusunu oluşturur: Benzer Soğuk Kaos baskıları neden Mali, Burkina Faso ve Nijer’de kurumsal ayrışma üretirken Çad’da daha çok tampon devlet kırılabilirliği olarak işlemektedir? Bu soru, makaleyi yalnızca dört ülkenin betimleyici karşılaştırması olmaktan çıkarır; benzer nedenlerin farklı kurumsal sonuçlarını açıklayan analitik bir karşılaştırmaya dönüştürür.

Süreç izleme, üç mekanizmayı tarihsel eşikler üzerinden takip etmek için kullanılmaktadır. Birinci mekanizma gölge egemenliktir: 2012 Mali krizinden sonra kuzey ve merkez bölgelerde devlet otoritesinin yeniden kurulamaması, JNIM/IS Sahel gibi aktörlerin yol kontrolü, zorla vergi alma, yerel uyuşmazlıklara müdahale ve geçim ağlarına sızma pratiklerini güçlendirmiştir. İkinci mekanizma kaynak güvenlikleşmesidir: altın, uranyum, petrol ve transit koridorları ekonomik varlık olmaktan çıkıp güvenlik pazarlıkları, kaçakçılık, dış aktör ilgisi ve rejim dayanıklılığıyla ilişkili stratejik alanlara dönüşmüştür. Üçüncü mekanizma yeni bağımlılıklardır: 2020-2023 darbeleri, 2024’te ABD’nin Agadez’deki Air Base 201’den çekilişi ve 29 Ocak 2025’te AES ülkelerinin ECOWAS’tan çıkışının yürürlüğe girmesi, Fransa sonrası egemenlik söylemini Rusya merkezli güvenlik bağımlılığı ve Çin merkezli altyapı-kaynak bağımlılığıyla iç içe geçirmiştir (ECOWAS, 2025; U.S. Air Force, 2024).

Veri zemini, ACLED’in Sahel çatışma değerlendirmeleri, OCHA ve UNHCR insani verileri, OECD kırılabilirlik çerçevesi, UNDP’nin şiddet yanlısı aşırılığa katılım çalışması, World Bank’ın iklim ve sosyal koruma programları, World Nuclear Association’ın Nijer uranyum verileri, ECOWAS açıklamaları, U.S. Air Force/Department of Defense kaynakları

ve Chatham House ile ICCT gibi düşünce kuruluşlarının analizleri üzerinden kurulmuştur (ACLED, 2025, 2026; ECOWAS, 2025; OECD, 2025; OCHA, 2025; UNDP, 2023; World Bank, 2025; World Nuclear Association, 2025). Kaynakların çeşitlendirilmesi, Sahel'in yalnızca güvenlik, yalnızca kalkınma veya yalnızca dış politika dosyası olarak okunmasını engellemeyi amaçlamaktadır.

Bu yöntemin bir sınırlılığı vardır. Makale, mikro düzey saha görüşmelerine dayanmamaktadır ve silahlı grupların iç karar alma süreçlerini doğrudan gözlemlememektedir. Bu nedenle bulgular, açık kaynaklı çatışma verileri, kurumsal raporlar, akademik literatür ve süreç izleme mantığıyla sınırlandırılmıştır. Buna rağmen karşılaştırmalı tasarım, Sahel'deki kalıcı belirsizlik rejiminin yalnızca tekil olaylar dizisi değil, tekrarlayan nedensel mekanizmalar üzerinden işlediğini göstermeye imkân tanımaktadır.

4. Sahel'de Soğuk Kaos'un Üç Mekanizması

4.1. Mekanizma Mantiğı: Eşzamanlılık, Birikim ve Eşikler

Soğuk Kaos tek bir değişkenin değil, belirli eşiklerde birbirini hızlandıran değişkenlerin ortak etkisini açıklar. Devlet kapasitesi erozyonu, kaynak varlığı veya dış müdahale tek başına kavramı işletmeye yetmez. Kavram, devlet otoritesinin aşındığı, silahlı grupların devletimsi pratikler geliştirdiği, kaynak ve koridorların güvenlikleştirildiği, dış aktörlerin rejim güvenliği ya da lojistik-finansal bağımlılık üzerinden içeri girdiği ve bölgesel kurumların krizi sınırlamakta zorlandığı birleşik durumları tanımlar.

Bu mekanizmalar doğrusal değil, geri beslemelidir. Gölge egemenlik devlet kapasitesini aşındırır; kapasite kaybı dış güvenlik ortaklıklarına yönelimi artırır; bu ortaklıklar egemenlik söylemini güçlendirirken yeni bağımlılıklar üretir; kaynak güvenlikleşmesi ise döngüyü ekonomik olarak değerli kılar. Soğuk Kaos'un operasyonel katkısı, bu döngüyü süreklilik kazanan bir yönetim ortamı olarak okumasıdır.

Eşikler ülkelere göre farklılaşır. Mali'de 2012 sonrası kuzey ve merkez bölgelerde devlet otoritesinin yeniden kurulamaması; Burkina Faso'da kırsal çekiliş ile milisleşmenin eşzamanlı hızlanması; Nijer'de 2023 darbesi sonrası kaynak, üs ve dış aktör rekabetinin rejim güvenliğine bağlanması; Çad'da ise Sudan, Libya ve Çad Gölü baskılarının tampon devlet işlevini kırılanaştırma ihtimali belirleyicidir.

4.2. Gölge Egemenlik: Şiddetten Devletimsi Pratiklere

Sahel’de silahlı gruplar yalnızca saldırı düzenleyen örgütler olarak incelendiğinde, krizin yönetim boyutu eksik kalır. JNIM, IS Sahel/ISGS, ISWAP ve yerel milis ağları bazı bölgelerde devletin sağlayamadığı veya sağlayamadığı düşünülen güvenlik, uyuşmazlık çözümü, geçiş kontrolü ve gelir toplama pratiklerini zorlayıcı biçimde üstlenebilmektedir. Bu, meşru egemenlik anlamına gelmez; fakat devlet dışı aktörlerin belirli alanlarda devletimsi pratikler geliştirdiğini işaret eder. Reno’nun savaş ağaları ve gayriresmî iktidar ağları üzerine çalışması, formel devletin zayıfladığı bağlamlarda gayriresmî otorite ağlarının siyasal-ekonomik düzen kurma kapasitesine sahip olabileceğini göstermesi bakımından açıklayıcıdır (Reno, 1998).

Gölge egemenlik, Sahel’de üç düzeyde işler. İlk düzey mekânsaldır: kırsal ve sınır bölgelerinde devlet otoritesinin sürekliliği zayıfladıkça silahlı gruplar geçiş yollarına, pazar bağlantılarına ve yerel güvenlik alanlarına sızar. İkinci düzey ekonomiktir: hayvan hareketliliği, kaçakçılık, altın ticareti, fidye ve yol kontrolü gelir alanlarına dönüşür. Üçüncü düzey normatiftir: silahlı gruplar bazı yerel uyuşmazlıklarda ceza, arabuluculuk veya baskı mekanizmaları kullanarak devletin adalet ve güvenlik işlevlerine rakip pratikler üretir. NUPI’nin Sahel’de cihatçı yönetim literatürü incelemesi, bu aktörlerin yalnızca toprak kontrolüyle değil, mevcut yerel otorite biçimlerine eklemlenerek ve onlarla rekabet ederek yönetim pratikleri geliştirdiğini vurgular (Rupesinghe et al., 2021). ACLED’in JNIM profili de örgütün stratejik repertuarında gerilla savaşı, nüfus kontrolü, ekonomik savaş, medya operasyonları ve yerel meşruiyet arayışının birlikte yer aldığını belirtir (ACLED, 2023). UNDP’nin çalışması ise şiddet yanlısı aşırılığa katılımda yalnızca ideolojinin değil, devletle yaşanan olumsuz temasların, ekonomik beklentilerin ve güvenlik güçleriyle travmatik deneyimlerin de etkili olabildiğini işaret etmektedir (UNDP, 2023).

Bu mekanizma Soğuk Kaos açısından merkezîdir. Çünkü gölge egemenlik, devletin tamamen yok olduğu bir boşluğu değil, devletin parçalı ve rekabet edilen otoriteye dönüştüğü alanları ifade eder. Guichaoua ve Bouhlel’in Mali ve Nijer’de cihatçı vergilendirme üzerine çalışması, vergi alma ve düzen kurma pratiklerinin yalnızca finansman değil, yerel otorite iddiası ve toplumsal disiplin üretimiyle ilişkili olduğunu işaret etmektedir (Guichaoua & Bouhlel, 2026). Bu alanlarda insanlar aynı anda devletin, silahlı grupların, yerel milislerin, kaçakçılık ağlarının ve dış güvenlik ortaklarının baskısına maruz kalabilir. Belirsizlik, geçici bir güvenlik açığı olmaktan çıkar; gündelik yaşamı düzenleyen, hareketliliği belirleyen ve ekonomik davranışları şekillendiren kalıcı bir çevreye dönüşür.

4.3. Kaynak Güvenikleşmesi: Altın, Uranyum, Petrol ve Koridorlar

Sahel’de kaynaklar yalnızca ekonomik kalkınma unsurları değildir. Mali ve Burkina Faso’da altın, Nijer’de uranyum ve petrol, Çad’da petrol ve sınır-aşırı geçim ağları; devlet gelirleri, rejim dayanıklılığı, dış şirketler, kaçakçılık rotaları ve silahlı grup finansmanı açısından güvenlikleşmiş alanlar hâline gelmektedir. Le Billon’un doğal kaynaklar ve silahlı çatışma üzerine çalışması, kaynakların savaşı mekanik biçimde üretmediğini; kaynakların coğrafyası, taşınabilirliği, kurumsal denetimi ve çatışma ekonomilerine bağlanma biçiminin belirleyici olduğunu vurgular (Le Billon, 2001). Sahel’de altın gibi taşınabilir ve denetimi zor kaynaklar ile uranyum ve petrol gibi altyapı yoğun kaynakların güvenlik etkileri bu nedenle birbirinden farklıdır.

Nijer örneği, kaynak güvenlikleşmesinin dış aktör bağımlılığıyla nasıl birleştiğini işaret etmektedir. World Nuclear Association’a göre Nijer’in 2023 itibarıyla yaklaşık 454.000 ton tanımlanmış uranyum kaynağı bulunmaktadır ve ülke uranyum üretimi bakımından küresel nükleer yakıt piyasasında stratejik öneme sahiptir (World Nuclear Association, 2025). 2023 darbesi sonrası Fransa ve ABD ile ilişkilerin sarsılması, yalnızca diplomatik bir kriz değil, uranyum, üsler, enerji güvenliği ve lojistik hatlar üzerinden kaynak-güvenlik bağınyı yeniden düzenleyen bir süreçtir. ABD’nin Agadez’deki Air Base 201’den çekilişini 5 Ağustos 2024’te tamamlaması, Nijer’in Batı güvenlik mimarisindeki merkezî konumunun dönüşümünü görünür kılmıştır (U.S. Air Force, 2024).

Mali ve Burkina Faso’da altın sahalarının güvenlikleşmesi daha farklı çalışır. Altın, uranyum kadar yoğun altyapı gerektirmese de taşınabilirliği, kırsal üretim ağlarına yayılması ve kaçakçılığa açıklığı nedeniyle silahlı gruplar, yerel araçlar ve devlet dışı ekonomik ağlar için stratejik gelir alanı hâline gelebilir. Bu durum, kaynakların yalnızca dış şirketlerin konusu olmadığını; yerel düzeyde zorlayıcı otorite, vergi, koruma ve kaçakçılık ilişkileriyle de bağlantılı olduğunu işaret eder. Burkina Faso’da kırsal güvenlik boşluğu ile altın ekonomisinin kesişmesi, şiddetin yalnızca ideolojik değil, yerel geçim ve kaynak kontrolüyle de ilişkili olduğunu düşündürür.

Çad’da petrol, rejim dayanıklılığı ve dış ilişkiler açısından farklı bir işleve sahiptir. Petrol gelirleri devlete kaynak sağlarken, ülkenin Sudan, Libya ve Çad Gölü Havzası arasındaki tampon konumu enerji ve güvenlik meselelerini birbirine bağlar. Çad’ın Soğuk Kaos içindeki farkı, kaynak güvenlikleşmesinin AES tipi kurumsal kopuşa değil, rejim güvenliği ve tampon devlet işlevinin sürdürülmesine bağlanmasıdır. Bu nedenle kaynak güvenlikleşmesi her

ülkede aynı sonucu üretmez; ülkenin kurumsal konumu, dış ilişkileri ve rejim yapısıyla birlikte farklılaşır.

4.4. Yeni Bağımlılıklar: Egemenlik Söylemi, Rusya ve Çin

Mali, Burkina Faso ve Nijer’de Fransa karşıtı egemenlik söylemi, son yıllarda iç meşruiyet üretmenin güçlü aracı hâline gelmiştir. Ancak Fransa’nın gerilemesi otomatik stratejik bağımsızlık anlamına gelmez. ECOWAS’ın 29 Ocak 2025 tarihli açıklaması, Burkina Faso, Mali ve Nijer’in örgütten çekilişinin yürürlüğe girdiğini duyurmuştur (ECOWAS, 2025). Bu kurumsal kopuş, AES ülkeleri açısından egemenlik iddiasını güçlendirse de bölgesel hukuki, ekonomik ve güvenlik bağlantılarını zayıflatma riski taşımaktadır. Chatham House’un değerlendirmeleri, Batı Afrika güvenliğinin AES-ECOWAS ayrışmasına rağmen birbirinden koparılamayacağını ve bölgesel çözümlere duyulan ihtiyacın sürdüğünü vurgulamaktadır (Chatham House, 2025).

Yeni bağımlılık ilişkileri iki ana model üzerinden çalışmaktadır. Rusya modeli, rejim güvenliği ve askerî destek etrafında şekillenir. Wagner mirası ve Africa Corps yapılanması, askerî danışmanlık, rejim güvenliği, propaganda ve Batı karşıtı meşruiyet üretimiyle ilişkilidir. ICCT’nin Wagner/Africa Corps üzerine çalışmaları, özel veya yarı-devlet güvenlik aktörlerinin terörle mücadele alanında yalnızca askerî değil, hukuki ve hesap verebilirlik sorunları da ürettiğini vurgular (Mehra & Demuynck, 2025). Bu modelde bağımlılık, kredi veya altyapıdan çok güvenlik tedariki, rejim koruması ve askerî kapasite üzerinden oluşur.

Çin modeli ise farklıdır. Çin’in Sahel’deki etkisi daha düşük profilli, uzun vadeli ve altyapı-kaynak-lojistik bağlantılıdır. Bu modelde temel araçlar kredi, madencilik, petrol, yol ve boru hattı bağlantıları, ticaret ve diplomatik pragmatizmdir. Çin’in yaklaşımı doğrudan rejim güvenliği sağlamaktan çok, kaynak erişimi ve lojistik bağımlılık üzerinden stratejik alan açar. Bu nedenle Rusya’nın ürettiği bağımlılık güvenlik-politik; Çin’in ürettiği bağımlılık ise lojistik-finansal ve kaynak temellidir. İki model de klasik kolonyal hiyerarşinin birebir tekrarı değildir; fakat egemenlik söyleminin işlemsel ortaklıklar içinde yeniden bağımlılık üretebileceğini işaret etmektedir.

Bu ayrım neo-kolonyalizm ile transactionalism arasındaki tartışmayı daha net kılar. Sahel’de Fransa sonrası düzeni yalnızca yeni sömürgecilik olarak adlandırmak, yerel aktörlerin pazarlık kapasitesini ve egemenlik söylemini küçümseyebilir. Ancak bunu yalnızca eşit taraflar arasında işlemsel ortaklık olarak görmek de güç asimetrisini, hesap verebilirlik açıklarını ve kaynak erişimi üzerindeki dış baskıyı göz ardı eder. Daha isabetli ifade, Sahel’de

yeni bağımlılıkların hibrit ve işlemsel biçimde çalıştığıdır: yerel rejimler dış aktörleri meşruiyet ve güvenlik için kullanırken, dış aktörler bu belirsizlik ortamını nüfuz ve kaynak erişimi için değerlendirmektedir. Soğuk Kaos tam olarak bu karşılıklı araçsallaştırma alanını açıklar.

5. Karşılaştırmalı Vaka Analizi

5.1. Vaka Mantığının Analitik Gerekçesi

Mali, Burkina Faso ve Nijer'in aynı grupta, Çad'ın ise farklılaşan vaka olarak ele alınması yalnızca coğrafi bir tercih değildir. Mali, Burkina Faso ve Nijer'de askerî yönetim, AES çatısı, ECOWAS'tan kopuş, Fransa karşıtı egemenlik söylemi, cihatçı şiddet, dış güvenlik ortaklığı arayışı ve devlet kapasitesi krizi birlikte görülmektedir. Bu ortaklıklar, benzer sistemler tasarımı için güçlü bir zemin sağlar. Çad ise benzer bölgesel baskılara rağmen aynı kurumsal kopuşu üretmemiştir. Bu fark, Soğuk Kaos'un değişkenleri çalışırken kurumsal çıktının nasıl farklılaşabileceğini sınaama imkânı verir.

Bu karşılaştırmalı mantık, makalenin ampirik bölümünü betimleyici ülke profilleri olmaktan çıkarır. Her ülke aynı mekanizmanın tekrarı olarak değil, Soğuk Kaos rejiminin farklı işlevsel rolü olarak okunur. Mali, tarihsel çekirdektir; çünkü 2012 sonrası güvenlik krizi bölgesel yayılmanın başlangıç düğümünü oluşturmuştur. Burkina Faso, yayılma ve kırsal çözülme vakasıdır; çünkü merkezî Sahel şiddetinin kıyı Batı Afrika'ya doğru genişleme riskini görünür kılar. Nijer, kaynak-üs-lojistik düğümdür; çünkü uranyum, petrol, dış üsler ve darbe sonrası güvenlik mimarisi aynı noktada kesişir. Çad ise tampon devlet vakasıdır; çünkü bölgesel baskıyı emer, fakat AES tipi çıkışı aynı biçimde üretmez.

5.2. Mali: Krizin Tarihsel ve Operasyonel Çekirdeği

Mali, Sahel krizinin tarihsel ve operasyonel çekirdeğidir. 2012'de kuzeyde başlayan isyan, Tuareg meselesi, cihatçı ağların yayılması, Fransız müdahalesi, BM misyonu, askerî darbeler ve Rus güvenlik desteğiyle birlikte çok katmanlı bir güvenlik rejimine dönüşmüştür. ACLED, Mali'de başlayan şiddetin on yılı aşan bölgesel çatışmaya dönüştüğünü ve Mali, Burkina Faso ve Nijer'in merkezî Sahel cihatçı isyanının merkezinde yer aldığını belirtmektedir (ACLED, 2026). Bu süreç, Soğuk Kaos'un ilk nedensel zincirini işaret eder: yerel isyan ve devlet kapasitesi krizi, uluslararası güvenlikleşmeyi; uluslararası güvenlikleşme, dış askerî varlığı; dış askerî varlığın sınırlı sonuçları ise egemenlik söylemi ve yeni güvenlik ortaklıklarını beslemiştir.

Mali’de gölge egemenlik mekanizması özellikle kuzey ve merkez bölgelerde belirgindir. Devletin güvenlik ve kamu hizmeti kapasitesi zayıfladıkça, JNIM ve IS Sahel gibi aktörler bazı alanlarda geçiş, vergi, baskı ve yerel düzenleme pratikleri üzerinden otorite kurmaya çalışmıştır. Bu durum, terörle mücadeleyi yalnızca örgütleri askerî olarak etkisizleştirme sorunu olmaktan çıkarır; devletin meşru ve sürekli varlık üretme kapasitesiyle bağlantılı hâle getirir. Mali’de Soğuk Kaos, devletin tamamen yok olduğu bir anarşi değil, çoklu otorite alanlarının rekabet ettiği süregelen belirsizliktir.

Mali’nin Fransa’dan uzaklaşması ve Rusya’ya yönelmesi, yeni bağımlılık mekanizmasının en görünür örneklerinden biridir. Fransa karşıtı söylem iç meşruiyet üretirken, Rus güvenlik desteği rejim dayanıklılığına bağlanmıştır. Ancak son yıllarda yaşanan saldırılar ve güvenlik bozulmaları, güvenlik sağlayıcının değişmesinin tek başına kalıcı güvenlik üretmediğini işaret etmektedir (Chatham House, 2026). Mali, bu nedenle Soğuk Kaos’un merkez vakasıdır: kriz hem tarihsel köke hem de dış aktör dönüşümüne sahiptir; fakat sonuç, düzenin yeniden kurulması değil, belirsizliğin farklı aktörler arasında yeniden dağıtılmasıdır.

5.3. Burkina Faso: Kırsal Devlet Çekilişi ve Yayılma Dinamiği

Burkina Faso, Sahel krizinin yayılma ve kırsal çözülme boyutunu temsil eder. Mali’deki krizin bölgesel etkisi Burkina Faso’da yalnızca sınır aşan şiddet olarak değil, devletin kırsal alanlardaki varlığının zayıflaması, yerel savunma yapılarının yayılması, topluluklar arası gerilimler ve altın sahalarının güvenlikleşmesi üzerinden görünür hâle gelmiştir. ACLED’in 2025 değerlendirmesi, Burkina Faso, Mali ve Nijer’de şiddetin yüksek seviyede sürdüğünü ve JNIM ile IS Sahel’in faaliyetlerinin merkezî Sahel dışına da taşma riski taşıdığını belirtmektedir (ACLED, 2025).

Burkina Faso’nun Mali’den farkı, krizin tarihsel çekirdeğinden çok yayılma ve toplumsal çözülme alanı olmasıdır. Burada gölge egemenlik daha çok kırsal alanlar, geçim ekonomileri, yerel milisleşme ve topluluk güvenliği üzerinden işler. Devletin çekildiği veya düzensiz varlık işaret ettiği alanlarda silahlı gruplar yalnızca saldırı kapasitesiyle değil, toplulukları belirli davranışlara zorlayan baskı mekanizmalarıyla da etkili olur. Bu durum, Soğuk Kaos’un yerel düzeyde nasıl gündelikleştiğini işaret eder: güvenlik, geçim, hareketlilik ve topluluk aidiyeti aynı belirsizlik çevresinde yeniden düzenlenir.

Burkina Faso aynı zamanda kıyı Batı Afrika’ya taşma riskinin de göstergesidir. Şiddetin Benin, Togo, Gana ve Fildişi Sahili sınırlarına yaklaşması, Sahel krizinin merkezde sınırlı

kalmadığını ve bölgesel güvenlik kompleksinin güneye doğru genişleme baskısı taşıdığını işaret etmektedir. Bu nedenle Burkina Faso, Mali'ye benzese de işlevsel rolü farklıdır: Mali kriz çekirdeği ise Burkina Faso yayılma laboratuvarıdır.

5.4. Nijer: Kaynak, Üs ve Lojistik Düğüm

Nijer, Soğuk Kaos'un kaynak, üs ve lojistik düğümünü temsil eder. Ülke, Mali ve Burkina Faso gibi AES hattına dâhil olmuş; aynı zamanda uranyum, petrol, Çin yatırımları, ABD ve Fransa'nın askerî varlığının dönüşümü ve Benin bağlantılı lojistik hatlar üzerinden farklı bir jeopolitik ağırlık kazanmıştır. Nijer'in 2023 darbesi sonrası Batı güvenlik mimarisinde yaşanan sarsıntı, Sahel'de dış aktör rekabetinin ülke içi rejim dönüşümüyle nasıl kesiştiğini işaret etmektedir. ABD'nin Air Base 201'den çekilişi bu dönüşümün sembolik değil, operasyonel sonucudur (U.S. Air Force, 2024).

Nijer'de kaynak güvenlikleşmesi uranyum üzerinden açık biçimde izlenebilir. Uran-yum, yalnızca ihracat kalemi değil, Fransa ile tarihsel bağların, nükleer enerji tedarik zincirlerinin, kaynak milliyetçiliğinin ve dış pazarlıkların merkezinde yer alır. World Nuclear Association'ın verileri, Nijer'in uranyum kaynaklarının küresel nükleer yakıt döngüsünde stratejik önem taşıdığını işaret etmektedir (World Nuclear Association, 2025). Bu nedenle Nijer'de egemenlik söylemi doğrudan kaynak kontrolüyle ilişkilidir. Ancak kaynak üzerindeki ulusal kontrol iddiası, teknolojik kapasite, lojistik hatlar, dış finansman ve pazar erişimi gibi yeni bağımlılık alanlarından bağımsız değildir.

Nijer'in Mali ve Burkina Faso'dan farkı, güvenlik krizinin aynı anda üs jeopolitiği ve kaynak jeopolitiğiyle birleşmesidir. Mali krizin tarihsel çekirdeği, Burkina Faso yayılma alanı ise Nijer dış aktörlerin yeniden konumlandığı stratejik düğümdür. Bu nedenle Nijer'de Soğuk Kaos, yalnızca kırsal şiddet ve devlet kapasitesi zayıflığıyla değil, uranyum, petrol, sınır kapıları, dış askerî çekilişler ve yeni ortaklık arayışlarıyla üretilir.

5.5. Çad: Farklılaşan Vaka ve Tampon Devlet Kırılganlığı

Çad, makalenin farklılaşan vakasıdır. Çad da Sahel güvenlik kompleksinin içindedir; ancak Mali, Burkina Faso ve Nijer'de görülen AES tipi kurumsal kopuşu aynı biçimde üretmemiştir. Ülke, Çad Gölü Havzası, Sudan savaşı, Libya bağlantısı, Orta Afrika güvenliği ve petrol gelirleri üzerinden çok yönlü baskılar taşır. Bu baskılar Çad'ı krizin dışında bırakmaz; aksine doğu Sahel'in tampon devletine dönüştürür. Fakat Çad'ın dış ilişkileri ve rejim güvenliği mantığı, AES ülkelerinde görülen açık Batı kopuşundan farklıdır.

Çad'da Soğuk Kaos, kurumsal ayrışmadan çok tampon devlet kırılabilirliği biçiminde işler. Sudan'daki savaşın sınır ötesi etkileri, Libya'dan gelen güvenlik baskıları, Çad Gölü Havzası'ndaki ISWAP/Boko Haram tehdidi ve iç rejim kırılabilirliği aynı anda devreye girmektedir. Buna rağmen Çad, Fransa ve Batı ile ilişkilerini AES ülkeleri kadar radikal biçimde koparmamış; rejim güvenliği ve dış destek arasında daha pragmatik bir denge kurmuştur. Bu farklılık, aynı bölgesel belirsizlik rejiminin farklı kurumsal sonuçlar üretebileceğini işaret etmektedir.

Çad'ın karşılaştırmadaki rolü bu nedenle kritiktir. Eğer makale yalnızca Mali, Burkina Faso ve Nijer'e odaklansaydı, Soğuk Kaos'un zorunlu olarak AES tipi kurumsal kopuş ürettiği düşünülebilirdi. Çad, bu varsayımı sınırlar. Aynı Soğuk Kaos baskıları bazı vakalarda bölgesel örgütten çıkış ve alternatif ittifak üretirken, bazı vakalarda tampon devlet işlevinin korunması ve çok yönlü dış dengeleme olarak işleyebilir. Bu, Soğuk Kaos'un tek sonuçlu determinist bir teori olmadığını; mekanizmaların ülke konumuna, rejim yapısına ve dış bağlantılarına göre farklı çıktılar ürettiğini işaret eder.

5.6. Karşılaştırmalı Sentez: AES Kopuşu ve Çad'ın Farklılaşması

Dört vaka birlikte okunduğunda üç bulgu öne çıkar. Birincisi, Soğuk Kaos merkezî Sahel'de yalnızca şiddet yoğunluğu değil, kurumsal yönelim değişikliği üretmiştir. Mali, Burkina Faso ve Nijer'de güvenlik krizi, askerî rejim meşruiyeti ve egemenlik söylemi ECOWAS'tan kopuşla birleşmiştir. Bu durum, bölgesel örgüt üyeliğinin yalnızca diplomatik statü değil, kriz yönetimi kapasitesi ve meşruiyet alanı olduğunu işaret eder. ECOWAS'tan ayrılma, egemenlik iddiasını güçlendirse de ortak güvenlik, serbest dolaşım, bölgesel ticaret ve hukuki başvuru mekanizmaları açısından yeni maliyetler doğurabilir (ECOWAS, 2025; Chatham House, 2025).

İkincisi, Soğuk Kaos'un ülkeler arasındaki farkı kaynak ve dış bağlantılar üzerinden belirginleşir. Mali'de dış güvenlik bağımlılığı, rejim güvenliği ve kuzey-merkez şiddet hattı üzerinden yoğunlaşır. Burkina Faso'da kırsal alan kaybı ve milisleşme, devlet-toplum bağına daha derinden zorlar. Nijer'de uranyum, petrol ve dış üsler, egemenlik söylemini küresel enerji ve istihbarat mimarisiyle ilişkilendirir. Çad'da ise petrol, Sudan savaşı, Libya geçişleri ve Çad Gölü baskısı, AES tipi kopuş yerine denge ve tampon işlevi üretir. Aynı belirsizlik rejimi, bu nedenle aynı kurumsal çıktıyı doğurmaz.

Üçüncüsü, dış aktörlerin rolü ülkeden ülkeye farklı ağırlık kazanır. Rusya Mali'de ve kısmen AES hattında rejim güvenliği sağlayıcısı olarak görünürken, Çin'in etkisi kaynak ve

altyapı bağlantıları üzerinden daha düşük profilli ilerler. Batılı aktörler ise askerî çekilme, insani yardım, istihbarat ve bölgesel ortaklıklar arasında yeniden konumlanmaktadır. Bu çoklu dış aktör zemini, Sahel devletlerine pazarlık imkânı sağlasa da kalıcı kurumsal kapasite üretmediği sürece Soğuk Kaos'u azaltmak yerine yeniden dağıtabilir.

Bu sentez, Soğuk Kaos'un ampirik sınırlarını da işaret eder. Kavram, tüm kırılğanlıkları tek tipe indirgemez. Aksine, benzer baskıların farklı ülke bağlamlarında nasıl ayrı çıktılar ürettiğini açıklamaya çalışır. Mali, Burkina Faso ve Nijer'de kurumsal kopuş; Çad'da tampon kırılğanlığı; Nijer'de kaynak-üs düğümü; Burkina Faso'da kırsal çözülme, aynı çerçevenin farklı işleyiş biçimleridir. Bu, makalenin temel teorik iddiasını güçlendirir: Soğuk Kaos sonuç değil, mekanizma kavramıdır.

6. Türkiye Vakası: Orta Ölçekli Aktör, Senkronizasyon Açığı ve Güvenikleşme Tuzağı

Türkiye'nin Sahel'deki konumu, bu makalede özel bir normatif başarı anlatısı olarak değil, orta ölçekli aktörlerin Batı sonrası güvenlik ortamında nasıl konumlandığını tartışmak için ele alınmaktadır. Türkiye; diplomasi, insani yardım, kalkınma iş birliği, eğitim, ticaret, savunma sanayii ve hava bağlantıları üzerinden çok araçlı bir Afrika politikası geliştirmiştir. Bu çok araçlı yapı, Türkiye'yi Fransa'nın eski kolonyal mirasından, Rusya'nın rejim güvenliği modelinden ve Çin'in altyapı-kaynak ağırlıklı yaklaşımından farklılaştırabilir. Ancak bu farklılık otomatik avantaj anlamına gelmez.

Türkiye açısından temel risk, savunma sanayii görünürlüğünün kalkınma, eğitim ve kurumsal kapasite araçlarını gölgelemesidir. Sahel'de güvenlik ihtiyacı yüksek olduğu için savunma iş birliği hızla görünür hâle gelebilir; fakat bu görünürlük TİKA, Maarif, eğitim, yerel kapasite, sağlık, tarım ve iklim uyum araçlarıyla dengelenmezse Türkiye de güvenlikleşme tuzağına düşebilir. Güvenikleşme tuzağı, bir aktörün bölgedeki varlığının giderek askerî araçlarla özdeşleşmesi ve bunun yerel toplumlarda dış güvenlik sağlayıcı algısını güçlendirmesi riskidir. Bu risk, Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini daraltabilir.

Eleştirel-realist açıdan Türkiye'nin avantajı, Batı sonrası boşlukta alternatif ortaklık dili kurabilmesidir; sınırlılığı ise bu dilin ancak kurumsal kapasite ve kalkınma araçlarıyla desteklenirse sürdürülebilir olmasıdır. Türkiye'nin Rusya ile sahadaki kesişmesi güvenlik alanında; Çin ile kesişmesi ise altyapı, ticaret ve finansman alanında ortaya çıkabilir. Bu koşullarda Türkiye'nin temel sınavı, kısa vadeli savunma iş birliğini uzun vadeli insan güvenliği, eğitim, iklim uyumu, tarımsal dayanıklılık ve yerel kurumsal kapasiteyle dengeleyip dengeleyemeyeceğidir. Aksi durumda Türkiye, Rusya'nın güvenlik-rejim

modeliyle Çin'in kaynak-lojistik modeli arasında üçüncü bir yol açmak yerine, Soğuk Kaos'un güvenlikleşmiş dış aktör alanına eklemleme riskiyle karşılaşır.

Bu nedenle Türkiye bölümü politika savunusu değil, analitik uyarı üretmektedir. Türkiye'nin Sahel'deki kapasitesi ancak üç koşulda sürdürülebilir anlam kazanır: savunma sanayii iş birliğinin kalkınma ve eğitim araçlarını gölgelememesi; askerî rejimlerle ilişkilerin toplumsal meşruiyet ve insan güvenliği boyutlarıyla dengelenmesi; bölgedeki varlığın Rusya ve Çin modellerinden ayrılan hesap verebilir, kurumsal ve çok boyutlu ortaklık biçimi üretmesi. Bu koşullar zayıfladığında, savunma sanayiinin görünürlüğü yerel toplumlarda yeni bir dış müdahil algısını besleyebilir. Böyle bir algı, Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini daraltır ve güvenlikleşme tuzağını yalnızca teorik değil, operasyonel bir risk hâline getirir.

7. Tartışma: Aynı Kaos Neden Farklı Sonuçlar Üretiyor?

Karşılaştırmalı bulgu, Sahel'de Soğuk Kaos'un tek biçimli sonuç üretmediğine işaret eder. Mali, Burkina Faso ve Nijer'de benzer sistem özellikleri AES tipi kurumsal kopuşu beslemiştir: askerî yönetimler, Fransa karşıtı egemenlik söylemi, cihatçı şiddet, kapasite krizi ve dış güvenlik arayışı aynı yönde çalışmıştır. Buna karşılık Mali krizin çekirdeği, Burkina Faso yayılma alanı, Nijer kaynak-üs düğümü olarak ayrışır; Çad ise aynı baskıları tampon devlet kırılabilirliği içinde soğurur.

Bu sonuç, Soğuk Kaos'un determinist olmadığını düşündürür. Kavram kalıcı belirsizlik rejiminin nasıl üretildiğini açıklar; fakat ülkenin kaynak profili, rejim güvenliği yapısı, dış bağlantıları ve tehdit coğrafyası çıktıları farklılaştırır.

Literatüre katkı üç düzeydedir: terör ve darbe analizlerini gölge egemenlik ve kapasite krizi üzerinden bağlamak; kaynak jeopolitiğini güvenlik pazarlıkları ve egemenlik söylemiyle birlikte okumak; Fransa sonrası düzeni basit bağımsızlaşma ya da tek biçimli yeni sömürgecilik yerine işlemsel bağımlılıkların çoğaldığı hibrit alan olarak kavramak.

DeNormasyon bağlantısı, olağan dışı pratiklerin yeni normale dönüşmesiyle ilgilidir. Darbeler, bölgesel örgütten çıkışlar, devletimsi silahlı aktörler, hesap verebilirliği zayıf güvenlik ortaklıkları ve süregelen insani krizler, Sahel'i küresel norm aşınmasının bölgesel-operasyonel yoğunlaşmalarından biri hâline getirir. Bu nedenle Soğuk Kaos, yalnızca yerel krizlerin toplamı değil; norm aşınmasının, güvenlik piyasasının ve kaynak rekabetinin sahada nasıl işlediğini açıklayan bölgesel bir ara mekanizma olarak değerlendirilebilir.

7.1. Kavramsal Katkının Sınırları ve Yanlış Okuma Riskleri

Kavramın sınırı, dört koşulun birlikte veya birbirini besleyerek gözlenmesine bağlıdır: kapasite erozyonu, devlet dışı otorite pratikleri, kaynak/koridor güvenlikleşmesi ve dış aktör bağımlılığının belirsizliği azaltmak yerine yeniden üretmesi. Bu koşullardan biri tek başına mevcutsa Soğuk Kaos yerine daha dar kavramlar tercih edilmelidir.

İkinci sınır, normatif okuma riskidir. Soğuk Kaos, Sahel devletlerini irrasyonel aktörler ya da yalnızca dış güçlerin nesnesi olarak görmez. Subaltern realism'in vurguladığı gibi, güvenlik ve egemenlik arayışları çoğu zaman tamamlanmamış devlet inşası, rejim güvenliği ve iç meşruiyet sorunları içinde şekillenir (Ayoob, 1995). Bu nedenle AES egemenlik söylemi tarihsel bağımlılık ve güvenlik başarısızlığına verilen siyasal cevap olarak okunabilir; ancak yeni güvenlik ve kaynak bağımlılıkları ürettiği ölçüde analitik sorgulamaya bulgular ışığında değerlendirilebilir.

Dış aktörler de tek kategoriye indirgenmemelidir. Rusya güvenlik-rejim, Çin kaynak-lojistik, Batı insani yardım/istihbarat, Türkiye ise çok araçlı orta ölçekli aktör modeliyle farklı bağımlılık veya dengeleme biçimleri üretir.

8. Sonuç

Bu makale, Sahel'i geçici bir terör krizi olarak değil, zayıf devlet kapasitesi, gölge egemenlik, kaynak güvenlikleşmesi ve dış aktör bağımlılığı tarafından üretilen kalıcı bir Soğuk Kaos güvenlik rejimi olarak kavramsallaştırmıştır. Makalenin ana iddiası, Sahel'de belirsizliğin yalnızca kriz sonucu olmadığı; aktörlerin meşruiyet, güvenlik, kaynak erişimi ve dış pazarlık için içinde hareket ettiği, kimi zaman da sürdürülmesinden fayda sağladığı kalıcı bir yönetim ortamına dönüştüğüdür. Bu yönüyle Soğuk Kaos, kırılgan devlet, hibrit savaş, yeni savaşlar, kalıcı olağanüstü hâl ve bölgesel güvenlik kompleksi literatürlerinden beslenmekle birlikte, bu literatürlerin her birinin tek başına yakalayamadığı birleşik mekanizmayı analiz etmektedir.

Mali, Burkina Faso ve Nijer benzer vakalar olarak değerlendirildiğinde, Soğuk Kaos'un AES tipi kurumsal kopuşu nasıl beslediği görünür hâle gelmektedir. Üç vakada da cihatçı şiddet, askerî rejim, Fransa karşıtı egemenlik söylemi, dış güvenlik ortaklığı arayışı ve bölgesel kurumlarla gerilim birbirini desteklemiştir. Çad ise farklılaşan vaka olarak, aynı bölgesel belirsizlik rejiminin kurumsal kopuş yerine tampon devlet kırılganlığı ve dış dengeleme üretebileceğini göstermiştir. Bu karşılaştırma, Soğuk Kaos'un tek sonuçlu bir teori

değil, farklı kurumsal çıktılar üretebilen mekanizma odaklı bir çerçeve olduğunu ortaya koymaktadır.

Makalenin teorik katkısı, Sahel krizini terör, darbe, kaynak veya dış aktör başlıklarının toplamı olarak değil, kalıcı belirsizlik rejimi olarak okumaktır. Ampirik katkısı, Mali, Burkina Faso, Nijer ve Çad'ın aynı güvenlik kuşağı içinde farklı işlevsel roller üstlendiğini göstermesidir. Metodolojik katkısı ise Mali, Burkina Faso ve Nijer'i benzer sistemler; Çad'ı farklılaşan vaka olarak ele alarak aynı baskıların neden farklı çıktılar ürettiğini tartışmasıdır.

Türkiye bölümü, orta ölçekli aktörlerin Sahel'deki konumunu eleştirel-realist biçimde değerlendirmiştir. Türkiye'nin çok araçlı kapasitesi imkân sunsa da savunma sanayii görünürlüğünün kalkınma, eğitim ve kurumsal kapasite araçlarını gölgelemesi hâlinde güvenlikleşme tuzağı riski ortaya çıkmaktadır. Bu risk yalnızca imaj meselesi değildir; yerel aktörlerin Türkiye'yi insan güvenliği ve kalkınma ortağı yerine yeni bir güvenlik sağlayıcı olarak kodlaması, uzun vadeli meşruiyet ve etki kapasitesini sınırlayabilir. Bu nedenle Türkiye'nin Sahel'deki sürdürülebilir konumu, güvenlik iş birliği ile insan güvenliği, kalkınma ve kurumsal kapasite araçları arasında denge kurma becerisine bağlıdır.

Çalışmanın sınırlılıkları vardır. Makale açık kaynaklı veri, kurumsal raporlar ve ikincil literatüre dayanmaktadır; mikro düzey saha görüşmeleri ve silahlı grup içi karar alma süreçleri kapsam dışındadır. Gelecek çalışmalar, Sahel'de gölge egemenlik pratiklerini yerel topluluk deneyimleri, sosyal medya söylem haritaları, maden sahası-çatışma yoğunluğu ilişkisi ve bölgesel aktör ağları üzerinden daha mikro düzeyde inceleyebilir. Buna rağmen bu makale, Sahel'in yalnızca krizler toplamı değil, DeNormasyon'un bölgesel-operasyonel çıktısı olarak kalıcı belirsizlik ve yeni bağımlılık ilişkileri üzerinden işleyen bir Soğuk Kaos güvenlik rejimi şeklinde okunabileceğini ileri sürmektedir.

Kaynakça

- ACLED. (2023). Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin (JNIM). Armed Conflict Location & Event Data Project. <https://acleddata.com/report/jamaat-nusrat-al-islam-wal-muslimin-jnim>
- ACLED. (2025). Conflict intensifies and instability spreads beyond Burkina Faso, Mali and Niger. Armed Conflict Location & Event Data Project. <https://acleddata.com/report/conflict-intensifies-and-instability-spreads-beyond-burkina-faso-mali-and-niger>
- ACLED. (2026). Conflict in the Sahel. Armed Conflict Location & Event Data Project. <https://acleddata.com/region/conflict-sahel>

- Agamben, G. (2005). *State of exception*. University of Chicago Press.
- Ayoob, M. (1995). *The Third World security predicament: State making, regional conflict, and the international system*. Lynne Rienner.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press.
- Chatham House. (2025). Navigating a path beyond regional division is essential for West Africa's security. <https://www.chathamhouse.org/2025/04/navigating-path-beyond-regional-division-essential-west-africas-security>
- Chatham House. (2026). Mali attacks show security cannot be delivered by military means alone. <https://www.chathamhouse.org/2026/04/mali-attacks-show-security-cannot-be-delivered-military-means-alone>
- Council on Foreign Relations. (2026). Violence in the Sahel: The expanding insurgency and humanitarian crisis. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/violent-extremism-sahel>
- ECOWAS. (2025). Press statement: The withdrawal of Burkina Faso, the Republic of Mali and the Republic of Niger from ECOWAS has become effective. https://www.ecowas.int/wp-content/uploads/2025/01/FINAL_Press-Statement_-_ECOWAS_-_Withdrawal-BURKINA_MALI_NIGER.pdf
- Fassin, D., & Pandolfi, M. (Eds.). (2010). *Contemporary states of emergency: The politics of military and humanitarian interventions*. Zone Books.
- Guichaoua, Y., & Bouhlef, F. (2026). Jihadist taxation and order-making in Mali and Niger (WIDER Working Paper No. 2026/13). UNU-WIDER. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/339290/1/196670755X.pdf>
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies. https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
- Kaldor, M. (2012). *New and old wars: Organized violence in a global era* (3rd ed.). Stanford University Press.
- Kaya, Y. (2026). Soğuk Kaos ve DeNormasyon: Yönetilen belirsizlik çağında güvenlik, norm aşınması ve yeni bağımlılık ilişkileri. Yayımlanmamış kavramsal çalışma.
- Le Billon, P. (2001). The political ecology of war: Natural resources and armed conflicts. *Political Geography*, 20(5), 561-584. [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(01\)00015-4](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(01)00015-4)
- Mehra, T., & Demuyne, M. (2025). Justifications, (dis)advantages and implications of designating proxy actors: The case of the Wagner Group/Africa Corps. International Centre for Counter-Terrorism. <https://icct.nl/publication/justifications-disadvantages-and-implications-designating-proxy-actors-case-wagner>

- OCHA. (2025). HNRO 2025: Over 31 million Sahelians need lifesaving assistance and protection. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. <https://www.unocha.org/publications/report/chad/hnro-2025-over-31-million-sahelians-need-lifesaving-assistance-and-protection>
- OECD. (2025). States of fragility 2025. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/en/publications/states-of-fragility-2025_81982370-en.html
- Reno, W. (1998). Warlord politics and African states. Lynne Rienner.
- Rupesinghe, N., Naghizadeh, A., & Cohen, C. (2021). Reviewing jihadist governance in the Sahel. NUPI Working Paper 894. Norwegian Institute of International Affairs. https://www.nupi.no/content/pdf_preview/23380/file/NUPI_Working_Paper_894_RupesingheNaghizadehCohen.pdf
- UNDP. (2023). Journey to extremism in Africa: Pathways to recruitment and disengagement. United Nations Development Programme. <https://www.undp.org/africa/publications/journey-extremism-africa-pathways-recruitment-and-disengagement>
- UNHCR. (2026). Situation Sahel crisis: Operational data portal. United Nations High Commissioner for Refugees. <https://data.unhcr.org/en/situations/sahelcrisis>
- U.S. Air Force. (2024). U.S. completes withdrawal from AB 201. <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/3863464/us-completes-withdrawal-from-ab-201/>
- World Bank. (2025). Sahel Adaptive Social Protection Program. <https://www.worldbank.org/en/programs/sahel-adaptive-social-protection-program-trust-fund>
- World Nuclear Association. (2025). Uranium in Niger. <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/niger>